

ВАСИЛЬ СВИСТУН

УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА І УКРАЇНЦІ ПОЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ

ДОКЛАД ВИГОЛОШЕНИЙ В НЕДІЛЮ, 29 КВІТНЯ 1945 Р.,
В ЗАЛІ ІМ. МАСАРИКА В ТОРОНТО, ОНТ.

Торонто, Онтеріо, Канада.

Сподівання і факти

На самому вступі позвольте мені подякувати групі українських професіоналів міста Торонто за велику приємність, яку вони справили мені, запрошуючи мене приїхати до вас з докладом про українське державне питання. Цим запрошенням вони не тільки справили мені приємність, але й сповнили важний громадський обов'язок, який вони відчували на собі, як провідні особи серед українського населення Торонто й околиць, даючи йому нагоду для широкої і розумної дискусії над цим найважливішим для всіх українців питанням — питанням української державності. Що наше громадянство велику вагу цьому питанню надає, видно це аж надто з великого числа слухачів на нинішньому вічі.

На позитивну розв'язку цього питання чекав наш народ вже цілі століття. Кількома наворотами він старався розв'язати його збройною силою. Але історія не була ласкава для нього і тільки перша світова війна і велика російська революція дали українському народові першу дійсну нагоду для будування своєї держави. Від 1917 року до нині будування української держави поступає вперед. Українська держава, яка волею українського народу почала народжуватись в східній Україні вже в 1917 році, а в західній Україні при кінці 1918 року, перебула вже кілька державних форм. Нині вона має форму радянську і якраз та її форма, з якою деякі наші провідні особи не хочуть погодитися, вживається ними, як доказ, що української держави ще нема.

Та хоч як тяжко не приходилось би нам з тим погодитися, факт остається фактом. Що українська держава вже існує і то не тільки в початковій, але вже досить розвиненій стадії, це видно кожному, який об'єктивно слідкує за воєнними і політичними подіями кількох останніх літ. До такого переконання дійшов і я, слідкуючи за тими подіями. В результаті я чувся примушений зробити деяку перевірку і переоцінку своїх поглядів про українську державність і в той же час громадський обов'язок наказував мені поділитися з своїми спостереженнями.

ми, думками і заключеннями з українським громадянством в Канаді. З такою метою приготував я доклад "Українське питання в світлі воєнних подій", який я мав приємність виголосити 18 лютого цього року на вічу, влаштованім Клубом українських молодих жінок в Інституті Просвіти в Вінніпегу.

В тому докладі я старався подати короткий перегляд подій в зв'язку з приготуванням Німеччини до теперішньої страшною своєю руїною війни, а також подій вже в часі цієї війни, подій, які повернули внівець орієнтацію українських націоналістичних груп на конфлікт між західно-європейськими державами і Радянським Союзом. З тією орієнтацією були зв'язані сподівання, що війна між тими двома силами закінчиться розгромом Радянського Союзу і створенням самостійної української держави на зразок західно-європейських держав. Та орієнтація була тісно зв'язана з мюнхенським курсом політики західно-європейських держав, а той курс націоналістичні українські групи розуміли, як згоду тих держав на те, щоб Гітлер почав війну з Радянським Союзом. В зв'язку з тим були не тільки сподівання, але майже переконання в тих групах, що Гітлер, який з таким успіхом для Німеччини вжив формули "самовизначення народів", вживе тієї формули також і для України та допоможе українцям в будові української держави, хочби тому тільки, що тим він ослабить Росію. Ми, українські націоналісти, були настільки наївні, що приймали за добру монету заяви Гітлера, що він не хоче мати ані одного не-німця в німецькій державі. Ми, українські націоналісти, пояснювали собі ті заяви, як знак, що Гітлер не буде старатися збільшити Німеччину коштом не-німецьких територій, що він вдоволиться, коли об'єднає всі німецькі землі, що спеціально німці не грізні нам, українцям, бо ми з ними безпосередньо не сусідуємо. Були також в нас сподівання чи радше переконання, що в майбутній війні між Німеччиною й Радянським Союзом український народ стане по стороні Німеччини і використає воєнну нагоду для того, щоб визволити себе з "большевицької російської тюрми". З тих наївних заłoженень виходило цілком логічно такеж наївне заключення, що в такій війні Радянський Со-

юз буде розтросщений і на його руїнах повстане ряд самостійних національних держав, між ними велика самостійна Україна, така велика й могуча, що навіть німці, які мали б допомогти їй повстати, не могли б її трактувати, як підрядну державу. Така п'ятдесят-мільонова Україна мала стати центром опору "культурного" заходу проти "дикого азіатського" сходу.

Через коротенький час здавалось, що ті сподівання мали певний ґрунт під собою. Це було в час, коли на сторінках світової преси ми читали про повстання української держави на Карпатській Україні. Але Карпатська Україна, хоч була визнана **повною державою** українцями-націоналістами, дарма, що вона мала дуже маленьку і ограничену автономію, — встоялася дуже коротенький час. Якраз експеримент Гітлера з Карпатською Україною повинен був всіх нас переконати, що Гітлер не мав найменшого плану будувати українцям державу. Але коли той експеримент не переконав нас, що від Німеччини українцям не було чого сподіватись, то переконати нас повинна була війна між Німеччиною й Радянським Союзом. В тій війні Гітлер не виказав найменшої охоти поважно трактувати українське державне питання. Противно, він дав незбиті докази, що Україну він завойовував для того, щоб зробити її звичайною німецькою колонією. Та це ще не все. Щоб знищити всяку змогу для українців піднести в майбутньому українське державне питання, він пошматував українські землі, роздаючи їх своїм сателітам, мадярам і румунам.

Завели нас також сподівання, що український народ повстане проти Радянського Союзу. Український народ не тільки що не зробив цього, але, противно, могучими лавами і в регулярній армії, і в партизанських загонах і на фронті воєнного виробництва став на захист Радянської України. Можна без переборщення твердити, що якраз таким своїм становищем український народ в найбільш критичний час врятував не тільки Україну, але й поміг врятувати цілу Європу від страхіть гітлеризму. А які нелюдські та жорстокі ті страхіття, читаємо про це в звідомленнях таких достовірних свідків, як члени

британської парламентарної комісії і американської конгресової комісії.

В наслідок героїської боротьби українського народу, в якій безперечно йому помагали також народи других радянських республік, сталася подія, на яку він чекав ще від часів Ярослава Мудрого, іменно — злука українських земель. **Соборність України є нині доконаним фактом.** Самий цей факт є першої ваги для української держави і кладе якнайміцніші підвалини під нею.

Моє заключення було і є, що ті всі події і зв'язане з ними становище українського народу в його державі свідчать про велику його життєву силу. З того факту я зробив дальше заключення, що нема більше причин на поділ нашого громадянства в Канаді на два непримиримо ворожі табори, коли мова йде про українське державне питання, і що, натомість, на цьому ґрунті повинно якнайскоріше прийти до повного об'єднання всіх українських груп в Канаді.

Заклик до українців знайти спільну мову в державнім питанні і його відгомін

Тому то я позволив собі зробити ширий заклик до всіх українських груп — знайти спільну мову в українськiм державнім питанні, підчеркуючи, що таку спільну мову при добрій волі всіх знайти можна, і то без великих труднощів. Який відгомін знайшов той мій заклик?

З великим вдоволенням можу тут зазначити, що той заклик знайшов дуже прихильний відгомін, прихильний понад всякі сподівання, і то не тільки серед українського громадянства в Канаді, але й в Сполучених Штатах. Правда, на той заклик не однаково відгукнулися в обох таборах. В однім, якогось звичайно звать більшевицьким, мій заклик був прийнятий в добрій волі і широко — так провідними особами, як і звичайними рядовиками. Зате в таборі націоналістів, цебто в моїм власнім таборі, реакція була дещо відмінна. Загал членства прийняв мій заклик широко, наскільки можна було мені судити з ві-

стей, які доходили й доходять до мене з різних місцевостей. Та й не зле враження відніс я з дискусій з багатьма провідними людьми з націоналістичних груп. З деякими з тих провідних осіб зав'язалась в мене особиста переписка, результат якої є дуже позитивний. Бо до провідних осіб треба зачислити не тільки редакторів часописів або людей на провідних ексекютивних місцях в організаціях. До провідних людей належать передовсім українські професіоналісти, які мають щоденну стичність з низами в своїй професійній праці і які на місцях звичайно беруть більшу або меншу участь в громадській роботі. Почалась на місцях і між провідними особами і між звичайними рядовиками оживлена дискусія на тему українського державного питання і спеціально на тему єдності українського народу на ґрунті української державності. Дискусія могла провадитись широко і в один час по всіх закутинах Канади, а також в Сполучених Штатах, завдяки тому, що чотири українські часописи, а то "Канадійський Фармер", "Українське Слово", "Українське Життя" (всі в Канаді) і "Українські Щоденні Вісті" (в Нью Йорку) надрукували на своїх сторінках повний текст мого доповіді. Я переконаний, що тим чотирьом часописам належить велике признання від нас всіх за те, що вони у виконанні свого журналістичного і громадського обов'язку подали до відома українського загалу і під його основну дискусію та критику думки, які хоч були висказані тільки мною, але висказані були в найважливішій для українців справі, справі його держави.

Коли "Канадійський Фармер" обмежився до надрукування доповіді, три інші згадані часописи подали від себе ще й редакційні статті або коментарі в прихильному дусі і заявили свою готовість дати свої сторінки для дискусії над питаннями, порушеними в тім доповіді. З інших часописів "Українські Вісті" в Едмонтоні, наскільки знаю, вдоволились тільки тим, що подали за вінніпегським англійським щоденником новинку про доповідь. Прихильну новинку подав "Громадський Голос" в Нью Йорку". Крайно неприхильно віднісся "Український Робітник" у Торонто, який написав довезезну редакційну статтю і в ній

опрокидував мої думки як неправильні, покликуючись при тому на дуже поважний авторитет — на себе самого.

“Новий Шлях” і “Український Голос”, які звичайно говорять “на різних языках” в цім випадку потрапили “знайти спільну мову” — в мовчанці. Мабуть так вирішили ексекутивних організацій, яких офіційними органами є ті два часописи. Значить “НШ” і “УГ” хотіли “вбити” цілу справу мовчанкою. Мовляв, не будемо писати, то й не будуть люди дискусувати. Але ту мовчанку вони затримали тільки щодо самої згадки про доклад чи ім’я докладача. Про саму справу, порушену в моїм докладі, “НШ” заговорив перший, заявляючись “проти нової Переяславської угоди”. “УГ” мовчав довше, але нарешті в редакційній з 25 квітня він заговорив про справу української держави досить виразно, не визнаючи жодної державності за Радянською Україною. Стаття написана в дуже подразненому тоні, про що свідчать неперебірчиві епітети, яких редактор вживає на адресу осіб, що думають про українську державну справу так, як я.

З питанням української держави “УГ” розправляєтся дуже коротенько ось так:

“Чужі і незаінтересовані люди бачуть, що Україна в злуці з Совітським Союзом **як не була державою до 1939 р., так не є нею й досі**, а слабоголові українці в Канаді та Зєдинених Державах вговорюють в себе і в других людей, що хочби вона й не була така держава, як другі, то вони таки нею вдоволяються і інакшої вже не хочуть”.

Загалом треба ствердити, що українські часописи, які мали б бути виразниками думки націоналістичних груп, за винятком “КФ”, віднеслися цілком негативно до заклику знайти нам спільну мову в українським державнім питанні. Мусимо ствердити цей факт, хоч маємо право сумніватись, чи якраз ті часописи висловлюють думку своїх читачів чи членів націоналістичних організацій. Що більше, ми маємо право сумніватись, чи редактори тих часописів пишуть якраз так, як самі вірять або думають. Не треба нам забути, що редактори дуже часто примушені писати проти своїх власних переконань. Зна-

ний це факт, що, наприклад, в ліберальних часописах працюють редактори консервативних або соціалістичних переконань, а в консервативних часописах працюють люди ліберальних або соціалістичних переконань. Кожний з них мусить не раз писати не так, як він думає, але так як цього вимагають політичні інтереси самого часопису чи партії, яку даний часопис заступає. Далше знаємо те, що спеціально редактори українських часописів не все пишуть так, як самі думають, ані навіть так, як цього вимагають інтереси групи, які дані часописи заступають. З'єднання націоналістичних груп на час війни в Комітет Українців Канади є додатковою причиною, чому українські редактори час-від-часу мусять писати трохи відмінно, як вони хотіли б або могли б писати, коли б КУК не було. Мені самому приходилось чути від редакторів, що їм тепер зв'язані руки.

Заключення з того ясне, що навіть самих редакторів українських часописів не можна аж надто винувати в тому, що і як вони пишуть. Те саме треба сказати і про багато інших провідних людей, які також не все можуть свobodно висловлюватися. Взагалі, треба підчеркнути, що передовим людям не раз є зв'язані руки, що вони часто не є свobodними акторами, а в'яже їх не тільки те, що вони на платних становищах в організаціях чи часописах, але й самий факт їх приналежності до організацій чи груп. Самий на собі я переконався, що, як член групи, я не все міг публично виступити з своїми поглядами; що, як член або репрезентант групи, я не раз мусів публично говорити не те, що наказував мені мій розум, моя совість або мої переконання, але те, що наказували мені "інтереси" групи.

Причини негативного підходу в декого до справи української державності

Самий я глибоко переконаний, що факт негативного становища до української держави в її радянській формі, яке в публичних виступах зайняли деякі передові одиниці націоналістичних груп, не все треба зараховувати на карб злої волі, впертості або зарозумілості тих осіб. Причини такого їх стано-

вища, наставлення чи підходу треба шукати не так в них самих, як радше в цілому ряді чинників, в наслідок яких витворився в них отой їх негативний підхід до справи української державності. Про деякі з тих чинників треба дещо сказати.

Як вже перше я згадав, редактори не є все вільними особами. Знаю кілька випадків, де на засіданні КУК були обговорені статті редакторів часописів, що входять в КУК. В кожному випадку даний редактор мусів зрезигнувати з лінії, яку він проводив в своїм часопису, бо та лінія була “ухилом” від загальної лінії КУК. Це згадую не для критики КУК чи редакторів, але для того, щоб зазначити самий факт, що такі речі стаються.

От не дуже ще так давно редактор “УГ” займав позицію, чи лінію, дуже подібну до тієї, яку я зайняв в своїм докладі в Інституті Просвіти. Маю повну підставу вірити, що тоді він висловлював свої власні думки, а не йшов тільки по лінії “УГ” чи КУК, бо пізніше в КУК він був скритикований за те своє становище. Те своє становище він виявив перший раз не як редактор на сторінках свого часопису, але як докладчик в часі з’їзду СУС в Вінніпегу, Едмонтоні і Саскатуні в днях від 25 грудня 1941 р. до 11 січня 1942 р. Тому, що він там говорив від себе особисто, то відповідно буде згадати його по імені. Це був п. Мирослав Стечишин, який на тому з’їзді виголосив доклад на тему: “Самостійність, соборність, федерація”.

З того його доклада дозволю собі навести деякі досить цікаві місця. Говорить там п. Мир. Стечишин таке:

“Самостійність і соборність прийняли в думках українців, як щось, від чого не можна відступити в жадних обставинах і за жадну ціну. Давайте нам Україну, мовляв, самостійну і неподільну, бо інакшої не приймемо”.

“Соборність і самостійність не є нерозлучні. Не було б розумно українцям казати: “Хочемо соборної і самостійної України й інакшої не приймемо. Не приймемо самостійної України, як вона не буде соборна, ані не приймемо соборної України, як вона не буде самостійна”. Ліпше, щоби була Україна самостійна, хоч би й була тим-

часово обкроєна. Ліпше, щоби Україна була соборна, хоч би тимчасово й не була самостійною”.

Докладчик даліше стверджує факт, що жодна з воюючих сторін не воює за творення нових самостійних держав, і що Велика Британія і Сполучені Штати “звертають увагу на неспроможність малих та слабих держав боронитися перед сильними сусідами і тому обережно і оглядно, а все таки цілком недвозначно заохочують їх до об’єднування своїх сил в союзи та федерації”.

Навіть Польща і Чехословаччина це розуміють. Про них він каже таке:

“Поляки і чехи вже мали самостійні держави, вони знають вартість самостійности, одначе згоджуються свою самостійність для свого власного спасення обмежити. Не вже ж для українців, котрі таки ще не засмакували самостійности, була би це більша жертва, чим для чехів та поляків, вдоволитися самостійністю, обмеженою федеративним звязком з сусідними народами?”

Пан Стечишин сильно вірить у можливість такої федерації з сусідними народами. Він вірить, що такій федерації не стане на перешкоді довголітня боротьба українців проти їх сусідів, бо “котрий нарід не має жалів до своїх сусідів, котрий не має з ними старих поррахунків, котрий не памятає своїх кривд? Але як би народи памятали тільки про свої кривди та думали тільки про відплату, то в світі була б вічна війна і різня, на світі ніколи не було б мира, ніколи не було б приязни, ні союзів між державами”.

Пан Стечишин навіть пропонує з’їздові резолюцію, яку з’їзд ухвалює, з таким змістом:

“Нехай буде постановлено, що по думці цього з’їзду, український нарід в своїх етнографічних межах повинен дістати повну свободу і самостійність, як суверенна держава. Та коли б підчас надходячої реорганізації Європи вважалось якусь систему федерацій за побажану і конечну для осягнення трівого мира, то усі і неподілені етно-

графічні українські території повинні творити одиницю в такій федерації на рівних умовах з усіма іншими державами-спільниками в тій федерації”.

Пан Стечишин не звужував поняття федерації і не виключав, що Україна буде в федерації з Росією. Говорячи про можливий повоєнний державний лад, він каже таке:

“Як виглядає, то таке упорядкування можливе тільки через звязання народів у федерації,,. В одну федерацію можна звязати народи середньої Європи — на схід від Німеччини. В одну федерацію можуть звязатися балканські народи. Совітська Росія вже є теоретично федерацією народів східної Європи; потрібно тільки аби вона стала федерацією на ділі”.

Лінію доцільності федерації України з Росією п. Стечишин почав був проводити в редакційних статтях “УГ”. Несповна місяць по своїм докладі на з'їздах СУС він написав редакційну в “УГ” з 28 січня 1942 р. п. н.: “Холодна калькуляція”, в якій дослівно читаємо таке:

“Що-ж, має чесько-польська федерація право бути в близькій співпраці” з Росією, одначе який сенс був би тоді українцям з частини України триматися цієї федерації, коли можуть творити одну політичну цілість з рештою українського народу під Росією і глядіти з гори на тих, що потребувати-муть оглядатися за ласкою **все таки російсько-української держави**. Не маємо сумніву, що якби вже до того прийшло, що українцям лишиться до вибору — належати частинно до чесько-польської федерації, як сателіта Росії, або творити одну політичну цілість з Україною, як частиною федеративної Росії, то скорше рішаться за тим, аби бути разом при Росії. В українців є пословиця: “не жаль впасти з коня, але з великого. Росія з Україною була б таки більшим конем, як Польща з Чехією”.

Якраз прийшов вже час, коли українці західних земель вже злучилися з рештою України. Той вибір вже зроблений і самими українцями і воєнними подіями.

П. Стечишин, як бачимо, проводив лінію подібну до тієї, яку я нині проводжу в своїм докладі. Але та лінія в 1942 році противилася офіційній лінії КУК і п. Стечишин під напором КУК мусів її залишити. Нині він вже проводить на сторінках свого часопису лінію КУК, але я дуже сумніваюсь, чи він самий особисто з тією лінією погоджується.

Але ні КУК, ні п. Стечишин, ні жоден інший редактор чи провідник, ані навіть всі українці в Канаді не зможуть змінити тієї лінії, яку диктують нам світові події і інші життєві факти. І мій доклад нині перед вами не буде мати найменшого впливу на ту лінію, диктовану фактами. Мій доклад тільки допоможе нам всім ті факти собі усвідомити, щоб ми могли, як розумні люди, зайняти до тих фактів розумне становище.

Ми є невірниками наших упереджень

Коли знов зайшла мова про факти, то варта нам застановитись над одним дуже важним фактом, про який була коротенька згадка передше, а то, що таке або інше становище людини до якоїсь справи залежне від багатьох таких чинників, як виховання, приналежність до церкви, партії, групи, професії і т. д. Говорять про людину, що вона є не тільки дитиною своїх батьків, але й дитиною свого народу, свого віку, свого класу, своєї церкви. Світогляд людини є результатом не тільки його домашнього, релігійного, шкільного і політичного виховання — він є результатом також історичних і культурних традицій, впливів оточення, його економічного стану і його самостійного думання. Велику роль у витворенні світогляду людини відіграють також всякого роду упередження, а навіть забобони. Людина є дуже часто невірником таких упереджень і забобонів. До таких упереджень і забобонів треба зачислити сліпу віру в утерті фрази чи поодинокі слова. Хто з нас не пам'ятає, що в Галичині слово "кальвін і лютер" були словами тяжкої образи, а навіть проклятих? В деяких сторонах на Великій Україні, головню на Лівобережжі, коли хтось хоче когось образити, називає його "католиком". В Канаді жодне з тих слів не вважається образливим з тієї причини, що тут є не тільки пов-

на релігійна свобода, але й дійсна стичність людей різних релігійних переконань.

Недавній то час, коли слово “соціаліст” вважалося в порядних колах образливим. Те саме можна сказати ще й нині про слова “більшовик” або “комуніст”. Слово “сектант” звучить дуже образливо в устах католика. Слова “радянський”, “радянщина”, “Радянська Україна” не можуть пройти крізь горло деякого українця, який вважає, що тільки він є дійсним українським “патріотом”. Але недавній ще час, коли слова “Україна, український” також не могли пройти крізь горло деяких таки українців. Чи дивно, що деяким з передових наших людей тяжко говорити про спільну мову в українським державнім питанні?

Саме слово “державна” має своє давнє утерте значення, хоч воно ніяк вже не відповідає теперішнім міжнародним відносинам. Якраз через неоднакове розуміння, що представляє собою модерна держава, одні з нас говорять, що є українська держава, а інші, що нема української держави. Тому позвольте мені присвятити разом з вами дещо часу для обговорення цього кардинального питання.

Що говорить про українську державу незаінтересований чужинець

Коли взяти під увагу конституцію Радянського Союзу і Радянської України, то немає найменшого сумніву, що українська держава існує. Але противники концепції української держави в її радянській формі на це зараз скажуть, що ця конституція дає державні права Україні тільки на папері, а не в дійсності. Даймо голос незаінтересованим чужинцям, таким як кореспондент Ралф Паркер, який недавно вислав з Москви депешу, де підчеркує розвиток на Україні повної державності. В тій депеші, яку частинно або в цілості помістили багато українських часописів, між ними й “Канадійський Фармер”, Ралф Паркер твердить, що домагання дістати для України місце між державами-основоположниками міжнародної світової органі-

зації; треба трактувати, “як послідовний конституційний розвиток Радянського Союзу”. Даліше він підчеркує, що створення осібногo комісаріату для закордонних справ України не було тільки маневром, що той комісаріат веде дійсну активну роботу, і від минулого літа переговорював і заключив цілий ряд угод з Польщею, головнo про переміщення населення, та підписав багато різних протоколів, які відносяться до економічних справ.

Ралф Паркер каже, що коли навіть за кордоном мало було чути про активність українського комісаріату закордонних справ, то це було тільки тому, що увага світу була звернена на справи закордонної політики цілого Союзу, а не окремих союзних республік.

Даліше він стверджує, що українці дуже свідомі своїх національних традицій. Українці, каже він, “ще ніколи не були так вповні свідомі своєї національної ідентичності, як нині”.

Про велике піднесення української національної свідомості і про велику участь та жертви українського народу у війні писав також кореспондент Едгар Снов. Взагалі, вісті, які приходять з України, чи то з чужих чи своїх джерел, підтверджують факт, що українська держава є; що її державність постійно міцніє, і що українці свідомі, що вони своєю участю у війні закріпили право України на дальший розвиток своєї держави.

Сильне світло на цю справу кидає сучасна українська література, в якій яскраво і сильно представлена героїчна боротьба українського народу за Україну, і надії, сподівання та переконання українського народу, що тією боротьбою він буде собі кращу будучність в своїй рідній країні, в своїй рідній державі.

Не однаковою міркою міримо

Але деякі передові українці даліше таки говорять і пишуть, що української держави нема. Немає її, кажуть вони, бо вона не є вповні суверенна, бо її суверенність є залежна від Москви. На цьому місці варто зробити порівняння між ни-

нішнім становищем тих людей до Радянської України і їхнє становище до Карпатської України.

Коли Радянська Україна не є повна держава тому, що, через її федеративний зв'язок з іншими радянськими республіками деякі державні справи входять в обсяг союзної юрисдикції, то з далеко більшим оправданням можна було це твердити про Карпатську Україну. Вона мала тільки дуже обмежену краєву автономію. Закордонні справи і оборона краю були там в виключній компетенції пражського центрального уряду. Адміністрація державного довгу, зтягання державних позичок, цебто фінансові справи, від яких в головній мірі залежить існування державного апарату, були також у руках центрального уряду в Празі. Знаємо дуже добре, що уряд Карпатської України, який складався з кількох осіб, не мав найменших фінансових засобів і мусів жебрати в Празі, а також відкликався за фінансовою поміччю до українців Канади і Сполучених Штатів.

До того треба додати, що Карпатська Україна була дуже маленька простором не більша за пару повітів. Але яке було відношення тих, які нині заперечують державність України? З цікавості перегляньте числа націоналістичних часописів з кінця 1938 і з початку 1939 років, а побачите, скільки в них було великої радості з існування “української держави” на Закарпатті”. Теоретично, Карпатська Україна проіснувала, як держава, тільки один день, бо її сойм, який проголосив її державну самостійність, відбувався в день, коли південна її частина була вже в руках мадярів. На другий день по проголошенні самостійності Хуст був вже в руках мадярів. Але українські націоналістичні часописи визнали Карпатську Україну повною державою вже в жовтні 1938 р., коли вона дістала була тільки автономію декретом чехословацького уряду в Празі. Маю якраз перед собою число часопису з 19 жовтня 1938 р., в яким на першій стороні величезними буквами надруковано: “Закарпаття стало державою”. Під тим заголовком є підзаголовок “В спілці з Чехословаччиною”, який кидає дещо сумніву

на державність Карпатської України, але в статті під тим читаємо дослівно таке:

“Українське Закарпаття, найубожша, найбільш відстала і найменша частина української землі, частина, про яку багато українців сумнівалися, чи вона взагалі коли стане частиною української держави, якщо така повстане, дійшла перша до своєї державності”.

Часопис, який з таким ентузіазмом вітає українську державу на Закарпаттю, є “Український Голос”, а редактором його в той час був той самий п. Мирослав Стечишин, який на сторінках того ж часопису з 28 січня 1942 р. писав про “російсько-українську державу” і в тім же самім “УГ” з 25 квітня ц. р. вже пише, що “Україна в злуці з Совітським Союзом як не була державою до 1939 р., так не є нею й досі”.

Так бачите, отже, що залежність осіб від якоїсь організації каже їм так писати, як дана організація цього вимагає, і тому не можна за багато ваги прикладати до висловів таких осіб.

Однопартійний лад

А може деякі передові українці не можуть визнати Радянської України державою тому, що в ній є однопартійна, а не двопартійна або багатопартійна система? Подивімся знов, яке було відношення в тому напрямі тих українців до Карпатської України. Там також була заведена однопартійна система. В часі виборів до сойму там існувала тільки одна державна ліста і була тільки одна державна партія, звана УНО.

Перед війною українці в Канаді дуже багато читали в деяких часописах, що дійсної демократії немає там, де є тільки одна партія. Але коли уряд Карпатської України проголосив, що має бути тільки одна партія, ті часописи зараз поспішилися виправдати однопартійність на Карпатській Україні.

“Не кидаємо каменем” на таке розпорядження уряду Карпатської України, писав один з таких часописів. Однопартійний лад, читаємо дальше в тім же часопису, —

“без сумніву незгідний з 100-процентовою демократією, але коли довкола Карпатської України кожна держава такий лад прийняла, або приймає, то годі дивуватися, як і Карпатська Україна йде враз з другими. В дійсности можна скорше добачити для неї небезпеку, як би хотіла оставати демократичною оазою серед тотальних держав”.

(“УГ” з 22 лютого 1930 р.)

Впрочім, каже дальше той же часопис:
 “Бо різні є роди демократії... Демократія є часом і там, де по думці інших її зовсім немає. Навіть в автократії може бути демократія. Коли якийсь нарід хоче, аби в його державі була автократія, то основою цієї автократії є демократія”.

(“УГ” з 8 березня 1939 р.)

Значить, не можна сказати, що Радянська Україна не є державою тому тільки, що в ній є однопартійна система.

Федерація з Росією

А може тому Радянська Україна не є державою, бо вона є в федерації з Росією? Могла б бути в федерації з Польщею, Чехословаччиною, Угорщиною, Румунією, Німеччиною або Туреччиною, але не з Росією?

Це питання порушував я вже в своїм докладі в Інституті Просвіти і вказав там, що навіть Четвертий Універсал Центральної Ради, яким була проголошена УНРеспубліка, як самостійна і суверенна держава, говорив, що в найближчі тижні відбудуться вибори до Українських Установчих Зборів, які мають вирішити не тільки конституцію УНР, але також мають “рішити про федеративну зв'язь з народними республіками колишньої російської імперії”.

Думаю, що є деякі українці, хоч їх дуже маленьке число, які воліли б може бачити федерацію України з Польщею, а не з Росією. Федерація з Польщею не виглядає для них така страшна, як з Росією, бо поляків є два рази менше, як українців, зате росіян є більше, як вдвоє стільки, як українців. Ми

вже були раз в федерації з Польщею зараз по люблинській унії, були також в федерації з царською Росією зараз по переяславській угоді. Обі ті федерації не виправдались зі становища українського народу, бо так Польща, як і царська Росія, дуже скоро знищили всі права і вольності, які загарантовані були українському народові в тих двох актах.

Але нині мусимо відмітити оці факти: Федерація з Польщею є виключена. Про це немає двох гадок. Щодо теперішньої федерації України з Росією, то треба зазначити, що вона базована не на односторонньому законі чи конституції, але на конституції, яка однаково обов'язує всі радянські республіки. Значить, федерація не є з самою тільки Росією, але з цілим рядом радянських республік. Далше треба відмітити, що федерація з царською Росією на основі переяславської угоди провалилась головню тому, що царська Росія виразно стала на становище творення одної, нероздільної Росії, в якій всі неросійські народи мали щезнути через обрусіння і асиміляцію. Царська Росія стояла на становищі, що не було жодної окремої української нації, що українці — це малороси, вітка великого російського народу. Того не можна сказати про теперішню федерацію, бо в ній основне право гарантує окремішність та незайманість мови і культури кожного союзного народу.

Не треба забувати також ще одного факту. Коли переяславська угода завела, то через те, що взаємовідносини між Московщиною й Україною вирішувались не спільним українсько-московським тілом, але виключно московським. Україна відразу була поставлена в позицію колонії, яку Московщина старалася якнайбільш визискати для себе. Нині взаємовідносини між радянськими республіками вирішуються державними органами, в яких мають голос всі республіки. Не можна сказати, що ті органи остануть незмінні. Але певна річ в тому, що з дальшим розвитком цілого Союзу і забезпеченням миру, голос окремих союзних республік буде все міцніти, а не маліти. Це природне правило розвитку федеративних держав. Примір маємо головню з розвитком домінії Британського комонвелту.

Наш страх перед росіянами, як далеко більш численним народом, як ми, українці, хоч назверх виглядає оправданим, в

дійсності в світлі історії не є узasadнений. Хоч ми й говоримо й пишемо, що росіяни вічно старалися нас стерти з лиця землі, і хоч правда, що царська Росія вела політику обрусіння, але результати того обрусіння дуже маленькі і незначні. Менша Польща далеко більше заподіяла нам шкоди полонізацією, як росіяни обрусінням. Етнографічне розміщення українського народу є наглядним доказом того, що поляки під напором німців натискали на нас і або нас асимілювали, або виперали нас на схід. Відносно росіян видно цілком відмінний результат. Ми не бачимо того, щоб ми де стратили українську територію в користь росіян, противно ми зукраїнізували багато території з мішаним українсько-російським населенням, головню на Донщині і в колишній Новоросії.

Коли вже говоримо про українсько-російські взаємовідносини, то варто нам згадати один важливий факт, який багато причинився до того, що я особисто рішився на перевірку і переоцінку мого власного давнішого становища в цій справі. **Факт цей — то відсутність всякого національного і расового упередження в Радянськiм Союзі.** Цей факт однаково стверджують і прихильники і противники радянського режиму. Цей факт стверджує також Виллям Генрі Чемберлейн, якого книжка, "The Ukraine — a submerged nation", розпродується КУК-ом і американським конгресовим комітетом.

Цей факт видно також з того, що на найвищі державні чи військові позиції в Союзі дістаються не-росіяни — і на тих позиціях бачимо багато українців.

Цей факт також стверджується тим, що росіяни не трактують Україну, як колонію, але, противно, дають їй всяку нагоду розвивати свою індустрію.

При цій нагоді треба також згадати таке:

Так довго, як Україна є в федеративнім зв'язку з іншими радянськими республіками, перед українським народом стоїть не тільки можливість затримати за собою соборність українських земель, але також можливість затримати за собою і дальше поширити всі ті великі простори і числом заселені українцями колонії, які розкинені по широких просторах Союзу. В федеративному зв'язку з Росією і іншими союзними респуб-

ліками український народ буде мати знамениту нагоду до колонізаційної експанзії.

Згадавши книжку Чемберлейна про Україну, треба також згадати, що він не бачить жодної можливості на розвій української держави поза Радянським Союзом. Це варто нам запам'ятати, хочби й для того, як це я вже перше сказав, що його книжку пропагують і розпродують КУК і американський конгресовий комітет.

Теорія державної суверенності

Але, здається, найбільше мороки в нас з тим, чи визнати, чи не визнати Україну в наших власних очах за державу, є наше поняття про те, що таке є держава. Ми ще нині в своїх думках про державу кермуємось теорією про "суверенність", яка мала місце в середніх віках, коли абсолютний монарх репрезентував цілу державу і коли можна було говорити, що в його особі міститься цілий і неподільний найвищий державний авторитет. Такий монарх міг цілком слушно казати про себе: "Держава, то я". Пізніше, з розвитком парламентаризму, конституційної монархії і республіки, поняття суверенності теоретично було вміщено в різні державні органи, як парламент, уряд міністрів, залежних від парламенту, або так званий кабінет міністрів і суд. Помимо таких змін даліше говорилося, що суверенність держави є неподільна і що вона міститься в цілім народі або в його вибраних репрезентантах. Коли добре застановитись над тим поняттям одного найвищого, неподільного авторитету держави, як змістом суверенності, то побачимо, що ми заходимо тільки в гущу різних логічних протилежностей і труднощів.

Модерні політичні теоретики, як Р. М. Мекайвер, автор авторитетного твору "Модерна держава", або А. Д. Линдзей, також визначний авторитет і автор книжки "Модерна демократична держава", відкидають середньовічну теорію державної суверенності, як таку, що цілком не відповідає суті модерної держави. Вони оба твердять, що поняття безграничної й абсолютної суверенності є цілком фальшиве і навіть небезпечне

для світового миру. Так довго, як таке поняття існує, світовий мир є загрожений, бо хто може завести міжнародний лад, опертий на пошані до права-закону, коли кожна держава є абсолютно суверенна і цілком незалежна від кожної іншої, також абсолютно суверенної, держави?

Модерні політичні теоретики вказують на те, що розвиток держав все більше й більше відходить від абсолютної суверенності до конституціоналізму, федералізму. Основою модерної держави являється не її теоретична абсолютна суверенність, але конституція, цебто її устрій, оснований на конституційнім праві, при чім сама конституція представляє собою не так кодекс фундаментального права, як, радше, метод або спосіб проте, як держава має функціонувати. В конституцію входять основні державні інституції або установи, як суд, парламент, партійна система, упорядкування відносин між державою і церквою, упорядкування відносин між центром і локальними адміністративними одиницями, система права, система економічної організації, як пр. в Радянськiм Союзi система державного планування економічного життя та удержавлення середників продукції.

На основі модерної теорії суверенності, за суверенні держави вважаються такі держави, що не входять в ближчі стосунки з іншими, як і такі, що входять у федеративний зв'язок з іншими державами. На основі цієї теорії суверенності державою є Велика Британія, але державою є також і Канада, як рівнож Спiлка Британських Народiв — Британський комонвелт. На основі цієї теорії державою є Радянський Союз і державами є окремі союзні радянські республіки, а між ними й Радянська Україна.

Треба нам конче зробити в себе самих переоцінку наших понять про Україну, як державу

Ввиду того всього для повноти нашого національного життя і для успішного розвитку нашої національної культу-

ри треба нам конче зробити в себе самих переоцінку наших понять про українську державу. Треба нам менше тієї “прямо-лінійності”, якою деякі з нас все величаються, бо по прямій лінії можна дуже легко йти не тільки живій людині, але й бездушному автоматові (як пр. В-бомби). Життя не знає такої механічної прямолінійності. Знаємо, приміром, що в політичному житті партії ніколи не є прямолінійні. Чим більше яка партія є прямолінійна, тим скоріше вона щезає з лиця землі. Звичайно, найбільш прямолінійними є ті партії, які існують тільки в часі одних виборів.

Багато людей, які чваняться своєю прямолінійністю, це звичайно ліниві люди, які бояться самі за себе думати і вдовольняються тим, що автоматично керуються поглядами, думками, настроями, симпатіями, які вони засвоїли собі давніше.

Ми чванимось, що любимо Україну і хочемо бачити її сильною державою, визнаною іншими державами, серед сім'ї інших держав. На наших очах українська держава твориться, міцніє, дістає визнання від чужих. Для неї старалися дістати і вже дістали місце, як члена-основоположника в міжнародній організації держав, що відбуває свою конференцію в Сен-Франсиско. Яке відношення до цієї справи показали ми, ті що чваняться своїм українським патріотизмом? Чи подали ми свій голос підтримки для цього слушного домагання України? Чи подбали ми про те, щоб скріпити аргументи тих, які стараються для України те місце здобути?

Ні! Замість того, ми писали, говорили і аргументували, що того місця треба для Росії, що Росія хоче скріпити своє міжнародне положення, закріплюючи за собою три голоси, замість одного. Припустім навіть, що голос України піде на скріплення позиції Росії в міжнародних відносинах. Чи голос Канади, який вона часто подає за тією самою стороною, що й Велика Британія, ослаблює Канаду? Чи ліпше для державної сили Канади, щоб вона мала місце в міжнародній державній організації, чи ні?

Коли застановимось добре над тим, як деякі передові українські націоналісти і часописи відносяться до українського державного питання, то не знайдемо навіть механічної пря-

молінійності. Вони не йдуть по жодній лінії, хіба тільки по лінії впертого опору; Але та лінія опору, коли застановитись даліше, в дійсності не є навіть лінією. **Це звичайна собі точка — і то мертва точка. Вони стали на мертвій точці і з неї не хочуть чи не можуть рушитись.**

Але життя не стоїть на мертвій точці. Життя жене все вперед. Хто стоїть на мертвій точці, той іде назад. А хто іде назад, той іде на культурну і політичну смерть.

Пора нам з тієї мертвої точки рушитись! Пора нам піти з життям! Мусимо ми, головно ті, які стоять у проводі, чи то в організаційнім житті, чи в професійній праці, відкинути лінивість думки! Пора нам позбутись механічного повторювання старих, витертих і мертвих вже фраз, слів, гасел, або просто викликів! Пора нам поглянути фактам у вічі!

Мусимо це зробити, коли не хочемо жити переполовинченим життям! Мусимо це зробити, коли хочемо себе самих знайти, бо ми розгубилися в старих зарослих стежках, по яких ніхто вже не ходить! Мусимо це зробити для своєї власної користі, бо що значить, коли чоловік цілий світ здобуде, а себе самого загубить! А ми загублені в своїх власних думках!

Бо й якже! Цілий світ говорить про могутню силу, яка росте і міцніє на сході Європи. Частиною тієї сили є Україна. Вона, разом з іншими народами східно-європейської федерації, знищила найбільшу загрозу для свого національного життя від німецького мілітаризму. Своїми арміями вона допомогла здобути Відень і Берлін — і доказала, що українці і слов'яни — це не майбутні німецькі невільники, але будівничі кращого ладу не тільки для себе, але й цілого світу.

Перевіривши наше становище в справі української держави, ми не так їй поможемо, як собі самим. Українська держава створилась, зміцніла, і даліше міцнітиме, розвинулась і даліше розвиватиметься головно силами українського народу на рідних землях. Він вибрав собі теперішню форму своєї державності і не ми йому до розказу, щоб він ту форму замінив на іншу, хочби нам вона не подобалась через наші старі упередження.

Перевіривши наше становище в тій справі, ми покладемо міцні основи під єдність нашого народу в Канаді, щоб затримати його при житті, як один з чинників для створення спільної культури Канади; щоб запевнити йому належне і почесне місце, місце не при дверях, але при головнім столі в канадійській національній будівлі.

Ставши на нове становище, ми перестанемо сумувати, коли нам треба радіти. Ставши на нове становище, ми будемо радіти з кожної перемоги, з кожного кроку поступу українського народу і самі будемо чутися горді, як частина того великого народу, як гордитися повинні ми нині з того, що 1-ша українська армія стрінулася над рікою Ельбою з 1-шою американською армією.

Бо що ліпше нам, чи славитися славою українського народу, чи відрікатися від неї, як в моменті своєю душевного розсіяння відрікався свого Великого Учителя Христа його перший між апостолами, апостол Петро?

І в нас є моменти душевного розсіяння. І не все ми самі за нього винні. Винні за це століття неволі, в якій перебували наші батьки і наші предки. Винні за це наші упередження! Винні за це наші вороги, які все піддають нам думку, що ми менше вартні, як інші народи.

Україна є нині в ряді держав і народів, які борються за кращий лад не тільки для себе, але для цілого світу. Своєю участю в цій боротьбі Україна здобуває славу для себе. Радіймо з її слави! Не даруймо її чужим!

Бо слава України — це наша слава!

Бо слава України — це слава перемоги над наїзником!

Бо слава України — це слава Канади!

Бо слава України — це слава всіх народів, об'єднаних в цій війні за кращу долю людства!

